

**R. Patris, Francisci Svarez, E Societate Iesv,
Metaphysicarvm Disputationvm, In Qvibvs Et Vniversa
Natvralis Theologia Ordinate Traditvr, Et Qvæstiones Ad
omnes duodecim Aristotelis Libros ...**

Suárez, Francisco

Mogvntiæ ; [Coloniæ Agrippinæ], 1630

4 Quæ sint huius scientiæ mune ra, quis finis, quæue vtilitas.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94135](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94135)

est secundum diuersos conceptus rationis, quæ diuersitas sola per se non sufficit ad diuersam scientiâ constituendam, nisi alia maior ratio distinctionis occurrat. Alioqui quot sunt communia prædicata abstrahibilia ab inferioribus: tot essent scientiæ multiplicandæ, & quot essent rerum species, tot etiam essent scientiæ specie differentes, quod communiter non admittitur.

Metaphysica
causæ
habitus.

Ad secundam dubitandi rationem non possumus in hoc loco ex professo satisfacere, quia vt dixi, quæstio, quæ ibi tangitur, communis est omnibus scientiis, & fortasse inferius tractando de qualitate, eam examinabimus. Nunc breuiter dico, difficultum mihi videri velle defendere habitum Metaphysicæ esse, aut vnam simplicem qualitatem, aut ita compositam, vt ex variis partialibus entitatibus, vera ac reali vnione inter se vnitis consurgat, quam difficultatem satis ostendunt, quæ in illo argumento propolita sunt. Quare facilius dici videtur huiusmodi scientiâ includere partiales qualitates, seu habitus, qui vnam scientiam componere dicuntur non sola aggregatione per accidens in eodem subiecto, cui inhaerent, sed subordinatione aliqua ac dependentia, quam inter se habent per ordinem ad idem subiectum, circa quod versantur: non enim necesse est in omnibus rebus eundem ordinem vnitatis inueniri. Quod si quis inquirat, quisnam sit iste ordo subordinationis & dependentiæ: responderi potest consistere in habitudine ad idem obiectum, quod licet res varias complectatur, & diuersas proprietates habeat, quæ de illo demonstrantur, ita tamen inter se sunt connexæ, vt harum cognitio ab illis pendeat, & sese mutuo in cognitione inuenit sub eadem ratione & modo scientiæ, ac doctrinæ. Sed hæc res, vt dixi, magis accuratam postulat inquisitionem ac disputationem suo loco tradendam.

SECTIO IV.

Quot sint huius scientiæ munera, quis finis, quæue utilitas?

I.

Explicatio obiecto, & essentia huius scientiæ, oportebat nonnihil dicere de causis eius: sed quoniam de materiali, formali, & efficiente nihil proprium ac peculiare dicendum occurrit, ideo solum dicemus de causa finali. Materialis enim causa huius scientiæ non est alia, nisi subiectum eius, quod constat esse intellectum, nisi quis velit materiam circa quam ad materiale causam reuocare: illa autem materia non est alia, præter obiectum scientiæ, de quo satis dictum est. Rursus cum ipsa scientia forma quædam sit: non habet aliam causam formalem propriam, sed habet essentiam suam, seu rationem formalem, habet etiam obiectum, quod quatenus speciem tribuit rationem quandam formæ habere dicitur, saltem extrinsecus. Denique cum hæc scientia acquisita sit, per proprios actus, tanquā per proximam causam efficientem sit, in quo nihil speciale habet præter ea, quæ communia sunt cæteris habitibus acquisitis. Igitur solus finis & munus huius scientiæ explicanda supersunt: hæc enim duo ita in præsentem coniuncta sunt, vt vnum potius esse videantur: est autem hæc scientia quoad habitum propter suam operationem, quam proxime elicit: hoc enim commune est omni habitui, neque aliquid in particulari habet habitus huius scientiæ: quod noua declaratione indigeat. De ipsa vero operatione, seu actu huius scientiæ explicandum est qualis sit, & quem finem habeat, & inde constabit, quænam fuerit huius scientiæ necessitas, vel utilitas.

Quæ sit materialis causa Metaphysica.

Quæ forma sit.

Quæ efficiens.

II.

Quis finis Metaphysica.

Dico ergo primo, finem huius scientiæ esse veritatis contemplationem propter seipsam. Ita docet Aristotel. 12. Metaph. cap. 2. & lib. 2. cap. 1. vbi id pro-

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

bat primo à priori, quia ea scientia maxime est propter veritatis cognitionem, & propter seipsam, quæ de primis rerum causis, & principiis, & de rebus dignissimis considerat: huiusmodi enim res aptissimæ sunt, vt sciatur, & earum cognitio maxime expectabilis est, sed hæc scientia versatur in cognitione altissimarum rerum & causarum, vt constat ex his: quæ de obiecto illius diximus: ergo hæc scientia maxime est propter se, & propter veritatis cognitionem. Secundo, quia hæc scientia non inquit veritatis cognitionem propter operationem: ergo propter seipsam: non est enim inter hæc inuenire medium. Antecedens autem probatur ab Aristotele duplici signo: vnū est, quod homines propter admirationem & causarum ignorantiam hanc scientiam inuenire cœperunt: ergo propter cognitionem, & non alterius operis gratia, eam inquisierunt. Secundum signum est, quia homines, cum eis omnia ad hanc vitam necessaria suppetere, hanc scientiam inuestigauerunt: non ergo propter alium vsum, sed ad expellendam ignorantiam, atque adeo propter ipsam veritatis cognitionem, eam inquisierunt. Tercio nos id probare possumus, quia scientia, quæ cognitionem ordinat ad operationem, proxime disputat de rebus operabilibus ab homine: hæc autem scientia non tractat de huiusmodi rebus, sed de nobilissimis entibus, & de vniuersalissimis rationibus entis, & maxime abstractis.

III.

Sed si quis recte consideret, tam assertio posita, quam ea, quæ ex Aristotele in eius confirmationem adduximus, communia sunt omnibus speculatiuis scientiis, & maxime naturali Philosophiæ, & ita ex dictis rationibus recte infert Aristoteles hanc scientiâ speculatiuam esse, & non practicam, quia proxime non ordinatur ad opus, sed sistit in veritatis cognitione, quod (vt dixi) commune est vniuersæ naturali Philosophiæ, vt ergo in assertione posita proprius finis huius scientiæ declaratur, subintelligere oportet eam esse propter cognitionem earum veritatum, quæ de ipso ente vt tale est, & de rebus, quæ secundum esse abstrahunt à materia, demonstrari possunt. Atque ita proprius finis eius est declarare naturam, proprietates & causas entis in quantum ens, & partium eius, quatenus secundum esse à materia abstrahunt.

IV.

Atque hinc colligitur prima necessitas seu utilitas huius doctrinæ, nimirum, vt perficiat intellectum secundum se (vt sic dicam) & propter perfectissimas res, rerumque rationes cognoscendas. Intellectus enim humanus licet in corpore sit, & ideo ministerio sensuum & phantasmatum indigeat, tamen secundum se spiritualis est, & vim habet omnes, etiam spirituales & diuinas percipiendi, propter quod, quodammodo diuinus, appellatus est ab Aristotele, lib. 1. de anima, text. 82. Philosophia igitur naturalis videtur intellectum perficere, prout vitur sensibus, & circa sensibilia versatur. Mathematicæ vero scientiæ illum videntur perficere, prout aliquo modo abstrahit ab externorum sensuum experimento, cum dependentia tamen ab imaginatione, seu phantasia. Hæc autem doctrina intellectum illustrat secundum se, abstrahens, quantum in corpore fieri potest à sensibus, & phantasia, & res spirituales, ac diuinas contemplans, rationesque ac principia omnibus rebus communia, & generalia attributa entium, quæ à nulla inferiori scientia considerantur.

Secundo vero addendum est scientiam Metaphysicæ, non solum propter seipsam esse conuenientem, sed etiam ad alias scientias perfectè acquirendas esse valde utilem. Hæc assertio sumitur ex Aristotele. 1. Metaph. cap. 2. & lib. 3. cap. 2. vbi inter alias conditiones sapientiæ ponit, quod reliquæ scientiæ illi ministrent, ipsa vero alijs præsit, eisque (ait Aristot.) præcipiat non imperio practico, quod ad prudentiam potius, vel morales scientias spectat, sed directione speculatiua, & subdit huiusmodi esse Metaphysicam, respe-

B 3

respectu aliarum scientiarum, qui de præstantissimis rebus, & de primis rerum causis, ac de ultimo fine & summo bono disputat. Addit etiam. Poster. cap. 7. Metaphysicam solum versari circa prima principia reliquarum scientiarum. Sunt enim duplicia principia scientiarum, ut in eodem lib. docet cap. 8. quædam propria, quæ in vnaquaque scientia declarantur: alia communia multis, vel potius omnibus scientiis, quia omnes illis vtuntur, ut res subiecta postulat, & quatenus ab eis cætera particularia principia pendent, ut ibidem Philosophus ait, & libro 4. Metaph. text. 7. Cum ergo omnes scientiæ ab his principis maxime pendeant, necesse est, ut per hæc scientiam maxime perficiantur: quia, ut supra dictum est, horum principiorum cognitio & contemplatio ad nullam specialem scientiam pertinere potest, cum ex abstractissimis, & vniuersalissimis terminis constet. Sic igitur est hæc scientia ad aliarum consecutionem & perfectionem valde utilis. Vnde D. Thom. in princip. Metaph. & in 2. dist. 3. quæst. 2. art. 2. dicit, Metaphysicam esse ordinatiuam aliarum scientiarum, quia considerat rationem entis absolute: alia vero secundum determinatam rationem entis: & in 2. d. 24. quæst. 2. art. 2. ad 4. ait, Metaphysicam dirigere alias scientias. Denique ex his, quæ de obiecto & materia circa quam versatur, diximus, id facile probari potest, quia hæc scientia considerat supremas entium rationes, & vniuersalissimas proprietates, & propriam rationem essentia & esse, & omnes modos distinctionis, qui sunt in rebus: at sine horum omnium distincta cognitione non potest perfecta particularium rerum cognitio haberi. Quod experimento etiam cognosci potest: omnes enim alia scientiæ sæpe vtuntur principiis Metaphysicæ, aut ea supponunt, ut in suis demonstrationibus, vel ratiocinationibus progredi possint, vnde sæpe contingit ex ignoratione Metaphysicæ in aliis scientiis errari.

Solutio
obiectio.

Ad aliud
multipliciter
aliquid
vtilis.

Dices, cum hæc scientia Metaphysicæ maxime propter seipsam inquiratur, quo modo potest esse utilis ad alias: Nam quod est vtile ad alia, est propter illa. Respondetur: Dupliciter contingit aliquid dici vtile ad aliud: vno modo tanquam medium ordinatum ad aliud: vno modo vtile ad aliud dicitur tanquam causa superior & eminentior, influens suo modo in aliud. Hoc igitur posteriori modo & Metaphysica utilis ad inferiores scientias, & ideo non repugnat, sed potius est valde consentaneum ac consequens, quod sit maxime propter se, & aliis valde utilis seu proficua. Priori autem modo cætera scientiæ ordinantur ad Metaphysicam, quatenus omnia sua cognitio, tam speculatiua, quam practica ordinatur ad supremam contemplationem, in qua naturalis hominis felicitas consistit. Ita fere D. Thom. 2. contra Gentes c. 25. ratione 6. ubi sic inquit: *Hæc autem modo se habet Philosophia prima ad alias scientias speculatiuas: nam ab ipsa omnes alia dependent, vtpote ab ipsa accipientes sua principia, & directionem contra negantes principia, ipsaq; prima Philosophia tota ordinatur ad Dei cognitionem, si vis ad vltimum finem.*

Sed ut hæc Metaphysicæ munera exactius intelligantur, oportet in specie declarare, quæ sint officia, quæ circa alias scientias exercet, & quomodo illa exequatur.

Quomodo Metaphysica circa obiecta aliarum scientiarum versatur, ea vi demonstrat.

V.

PRIMUM itaque attribui solet Metaphysicæ, quod vniuersique scientiæ obiectum præferibat, & si necesse sit, illud esse demonstret, quod significauit Auerroes 3. de celo, comm. 4. dicens, Metaphysicæ esse defendere, ac verificare (sic enim loquitur) subiecta particularium scientiarum. Ratio vero esse potest, quia, ut Aristoteles docet 1. Posterior. scientia non

probat, sed supponit suum subiectum esse, & quid sit: ergo oportet ut aliunde sumat: ergo cum non semper id sit per se notum, sæpeq; indigeat aliqua declaratione & probatione, oportet illud sumere ex aliqua superiori scientia, quæ non potest esse nisi Metaphysica, ad quam spectat considerare essentia, quidditatis & ipsius esse rationem.

Dices, Quomodo potest Metaphysica de obiectis aliarum scientiarum demonstrare quod sint: nam, si sermo sit de actuali existentia, hæc non requiritur, ut res scientiæ obiciantur, sed quasi per accidens se habet: vnde demonstrari non potest, præsertim de entibus creatis, cum illis non necessario conueniat, quod si aliquo modo ex effectibus probari potest, id magis videtur ad Philosophum naturalem pertinere, qui ex effectibus sensibilibus philosophatur, si vero sermo sit de esse in aptitudine, seu in potentia, hoc non potest de vno subiecto demonstrari, quia nullum est medium, quo demonstrari possit: sicut etiam non potest de subiecto scientiæ demonstrari quid sit, quia nullum est medium quo vniuersique rei propria essentia conueniat, sed immediate ac per sese illi conuenit. Adde, quod hæc scientia non potest descendere ad particularia obiecta singularium scientiarum, qui non potest suam propriam abstractionem transcendere: sicut ergo propter hanc causam non potest demonstrare proprietates eorum, ita neque ostendere, an sint, vel quid sint. Præterea, si alia scientia huius operi indigerent, ut ab ea sumerent obiecta sua, non possent ante hanc scientiam addisci: quod est falsum, ut constat ex euentia: nam licet hæc scientia dignitate prima sit, non tamen generatione. Denique, si necessarium est, ut hæc scientia aliarum obiecta demonstret, necessaria erit alia scientia, quæ huic deseruiat ad ostendendum proprium eius obiectum, quia si hoc non potest demonstrare subiectum suum esse, sed supponere debet: neque illud est ita per se notum, quin aliqua ostensione indigeat.

VI.
Obiectio.

Respondetur ad primam difficultatem, hanc scientiam ita iuuare alias ad ostendendum earum obiecta esse, vel quid sint, sicut ipse de obiectis suis, hoc supponunt. Scientiæ autem, per se loquendo, non supponunt suum obiectum actu existere: hoc enim, ut argumentum factum probat, accidentarium est ad rationem scientiæ, illam excipio, quæ est de Deo, cuius esse est de quidditate eius: in aliis vero rebus ad scientiam & demonstrationem non est necessaria existentia earum, nisi fortasse interdum ex parte nostra ad inquirendam & inueniendam scientiam, quia nos ex rebus ipsis scientiam accipimus. Igitur hæc scientia non demonstrat aliarum obiecta actu existere, sed ea solum de causa dici potest alia obiecta esse, quia præbet principia ad ostendendum, in quo gradu entium talia obiecta collocentur, & quæ quidditatem habeant. Hoc autem præstat hæc doctrina, declarando in primis ipsam rationem entis, & essentia seu quidditatis, & in quo consistat, & deinde distinguendo varios gradus entium, sub quibus omnia obiecta scientiarum continentur. Quocirca quamuis à priori & in se non possit per proprium medium intrinsecum demonstrari obiectum scientiæ esse, & quid sit, tamen quoad nos ostendi potest ex signis, seu effectibus, declarando in primis, quid requiratur ad rationem entis, & in quo ratio essentia consistat, & quam connexionem cum talibus signis, vel effectibus habere possit, quæ omnia non nisi per principia huius doctrinæ exacte ostenduntur.

VII.
Responsio.

Accedit etiam, quod per causas extrinsecas, ut sunt finalis & efficiens: potest interdum ostendi aliquod obiectum esse, quod maxime fit per primas & vniuersales causas, de quo hæc scientia considerat, ut ostendere possumus angelos esse, quia & ad perfectiorem vniuersi sunt necessarij, & talis sunt naturæ, ut non repugnauerit à Deo fieri.

VIII.

Atque

IX. Atque ita etiam constat, quomodo possit hæc scientia tale munus exercere circa obiecta particularium scientiarum, etiam si infra illius abstractionem esse videantur. Nam in primis, ut supra sectione secunda tetigimus, quamvis Metaphysica per se non versetur circa res omnes secundum proprias rationes earum, tamen aliquo modo attingit illas, quatenus, scilicet, necesse est ad proprias rationes explicandas, vel divisiones tradendas, & proprios gradus Metaphysicos discernendos ab aliis, quæ divisiones Metaphysicæ multum aliis scientiis deseruiunt ad sua subiecta præscribenda, & ab aliis discernenda. Ac deinde non semper necesse est, ut Metaphysica per se ipsam immediate ostendat singularium scientiarum obiecta, sed satis est quod tribuat principia, & declaret terminos, quibus aliæ scientiæ uti possunt ad supponenda, vel ostendenda, quantum necesse fuerit, obiecta sua.

X. Vnde consequenter fatendum est, si ordo doctrinæ spectetur secundum se, Metaphysicam esse ceteris priorē, quod non solum ex hoc munere, sed etiam ex alio, quod statim explicabimus, colligi potest; nam confirmat aliquo modo omnium scientiarum principia. Deinde transcendentes rationes entis declarat, sine quarum cognitione vix potest in aliqua scientia quippiam exacte tractari. Ac denique quandam habet singularem connexionem cum dialectica, quam inferius declarabo, ratione cuius effectum fortasse est, ut magna pars huius doctrinæ à modernis Dialecticis confusa tractetur. Nihilominus tamen ratione nostri modi cognoscendi, hæc scientia postremum locum sibi vindicauit, ut constet ex usu omnium, & ex ipsamet Aristotelis inscriptione: nam propterea hanc scientiam *Transphysicam* seu *Postphysicam* vocauit. Et ratio est, quam regit Diuus Thomas in 1. Metaph. cap. 1. lect. 2. & Auenen. lib. 1. suæ Metaph. cap. 3. quia res, quæ à materia abstrahunt secundum esse, licet secundum se sint maxime intelligibiles, à nobis tamē inueniuntur non nisi per modum, ut constat ex 12. Metaph. Et similiter rationes entis vniuersalissime & abstractissime, quamvis secundū se sint notiores, præsertim quoad quæstionem an sint, tamen, quid sint, & quas proprietates habeant, difficile à nobis cognoscitur, & sæpe incipere oportet à particularibus & sensibilibus, ut ad illas pertingere possimus, & hoc modo dixit Aristot. 1. Metaph. cap. 2. vniuersalissima esse cognitu difficillima. Vnde loquendo ordine quoad nos, non semper necesse est, hanc scientiam aliis præmitti: semper tamen supponuntur aliqua principia huius scientiæ, vel termini metaphysici, quatenus aliquo modo cognosci possunt virtute naturalis luminis intellectus, & prout satis est ad discurrendum, & progrediendum in aliis scientiis, quamvis non tam exacte & perfecte, sicut fit comparata hac scientia.

Quare vniuersalis addiscatur.

Vniuersalissima cognitio difficillima.

XI. Ad vltimam confirmationem dicitur, hanc scientiam in hoc superare reliquas, quod ipsa non solum supponit suum obiectum esse, sed etiam, si necesse sit, illud esse ostendit, propriis principiis vtens, per se loquendo: nam per accidens interdum vitur alienis & extraneis propter excellentiam sui obiecti, & defectum nostri intellectus, qui non potest illud perfecte attingere, ut in se est, sed ex inferioribus rebus. Cum autem dicitur scientiam supponere suum obiectum esse, intelligitur per se loquendo, ut notauit Caietanus prima parte, quæstione secunda, articulo tertio, per accidens vero non inconuenit scientiam aliquam demonstrare quoad nos obiectum suum. Quod si illa scientia suprema sit, non indiget opē alterius, sed vi sua id præstare potest, & huiusmodi est Metaphysica in ordine naturalium scientiarum, sicut etiam id Theologia habet in ordine supernaturali.

Scientia quomodo supponat suum obiectum.

Quomodo Metaphysica prima principia confirmet actuatur.

SECUNDUM munus præcipuum, quod huic scientiæ tribuitur, est prima principia confirmare, ac defendere. Hoc munus tribuit huic scientiæ Aristoteles 1. Poster. cap. 7. & 1. Physic. cap. 1. & illud ex professo tradit atque exercet. 4. Metaph. capite. 3. vbi commentatores omnes idem tradunt, & Proclus lib. 1. Comment. in Euclid. cap. 4. vbi etiam Mathematicis scientiis ait, Metaphysicam suppeditare principia. Quale autē sit hoc munus, & cur vel quomodo ad hanc scientiam pertineat, non est facile ad explicandum. Et ratio difficultatis est primo, quia prima principia sunt per se, naturaliter, ac sine discursu nota: hæc autem scientia, cum essentialiter scientia sit in omnibus partibus suis, in nulla earum potest, nisi per discursum, & consequenter circa conclusiones, & propositiones mediatas versari: ergo nullum munus proprium circa prima principia potest exercere. Secundo, quia alias confunderetur habitus Metaphysicæ cum habitu primorum principiorum, quia Metaphysica vsurparet propriū munus illius habitus: vnde non oporteret eos distinguere, contra Aristotelem 6. Ethic. capite tertio, vbi quinque virtutes intellectus distinguit & inter eas ponit intellectum, id est, habitum principiorum, & sapientiam, quam esse Metaphysicam constat ex eodem in præmio huius operis. Prima sequela patet, quia ad habitum principiorum pertinet, assensum præbere primis principiis cum maiori euidētia & certitudine, quam omnis scientia: quandoquidem omnis scientiarum euidētia ab illo habitu pendet: ergo Metaphysica non potest confirmare prima principia, aut robur aliquod addere assensui illorum, nisi munus habitus primorum principiorum vsurperet. Tercio, quia vel hæc scientia exercet hoc munus, explicando tantum terminos ex quibus prima principia constant: & hoc non est munus scientiæ, neque ad illud est necessarius aliquis habitus iudicatus, sed solum conueniens apprehensio, & terminorum explicatio. Vel exercet hoc munus, demonstrando aliquo modo ipsa principia: & rursus interrogo, an hoc intelligatur de demonstratione à priori, vel à posteriori. Et primum dici non potest, quia prima principia, ut sic sunt immediata, vnde à priori demonstrari non possunt. Si autem sumantur, ut non sunt immediata quoad nos, quale est illud principium, quo prima passio prædicatur de definito, sic non est munus vniuersalissime scientiæ talia principia demonstrare, sed vnaquæque scientia in sua materia demonstrat ea, quæ ad ipsam pertinent, nec potest Metaphysica ad ungula in specie descendere, ut ex dictis in sectionibus præcedentibus constat: Ergo nihil proprium potest hac in parte Metaphysicæ tribui. Secundum autem de demonstratione à posteriori non potest conuenientius dici, quia hoc genus demonstrationis & scientiæ non pertinet ad sapientiam, qualis est Metaphysica, sed pertinet vel ad experientiam, vel ad scientiam à posteriori, quam scientiam quia appellant, quæ sine dubio est inferior, & distinctus habitus à scientia perfecta, quia fortasse non est vniuersalissime circa prima principia communia, & propria singularium scientiarum. Vnde sicut perfectæ sapientiæ seu Metaphysicæ adiungi potest in nobis aliquis imperfectus habitus demonstrans à posteriori prima principia communia, ad Metaphysicam spectantia, ita singulis scientiis particularibus adiungi potest similis habitus proportionatus, vniuersalissimeque principia à posteriori demonstrans, quid est ergo quod in hoc munere proprium ac singulare habet Metaphysica?

XII.

Prima difficultas ratio

Secunda.

Tertia.

Non possumus commodius ad hanc interrogationem respondere, & hoc munus declarare, quam

XIII.

Proposita
rationes du-
bitandi sol-
vantur sin-
gularim.

per difficultates propositas breuiter discurrendo. Et prima quidem facilis est: concedimus enim munus huius scientiæ circa prima principia non esse elicere illum assensum euidentem & certum, quem intellectus lumine naturali ductus sine vilo discursu præbet primis principiis sufficienter propositis: Hoc enim recte probat argumentum illud, & confirmat etiam secundum. Pertinebit ergo ad hanc scientiam aliquo discursu vel circa ipsa prima principia, quo illa conformetur aliquo modo ac defendatur: quo modo autem id præstet, in secunda & tertia difficultate declarabitur.

Circa secundam aliqui tractare hoc loco solent, an habitus principiorum, quem Aristoteles intellectum appellauit, sit qualitas à potentia intellectiua in re ipsa distincta, & verum sit qualitas à natura congenita, an potius acquisita. Qui enim negant, hunc Habitum esse qualitatem aliquam præter ipsum naturale lumen intellectus, quod, quatenus natura sua est sufficienter propensum ad assensum primorum principiorum, illorum habitus appellatur, & non realiter, neque ex natura rei, sed sola ratione à facultate intelligendi distinguitur. Qui (inquam) ita sentiunt, facile expedient difficultatem propositam, dicentes Metaphysicam distingui à naturali lumine intellectus; non vero distingui ab alio habitu, qui potest conferre intellectui facilitatem aliquam circa primorum principiorum assensum. Aliis vero (& quidem probabilius) videtur hanc quæstionem ab illa non pendere, nam siue habitus principiorum sit qualitas distincta, & per actus acquisita, siue non, necesse est Metaphysicam esse habitum ab illo distinctum, quia, ut in priori difficultate dicebant, Metaphysicæ munus non potest esse præbere assensum simplicem, seu absque discursu primis principiis. Qui autem ponunt illum habitum qualitatem distinctam, eius munus & utilitatem esse dicunt elicere promptius & facilius cum intellectu ipsummet assensum simplicem & immediatum primorum principiorum: ergo, etiam si ponamus habitum principiorum esse propriis actibus acquisitum, non propterea confundere illum debemus cum habitu Metaphysicæ.

XV.

Non ergo sunt hæc quæstiones connexæ, neque vna ab altera pendet. Et (ut ego opinor) Aristoteles virumque posuit, scilicet, & habitum principiorum esse virtutem distinctam à sapientia, ut constat ex citato loco tertio Ethic. & esse habitum, quem nostris actibus comparamus, ut ex eodem loco, & ex secundo poster. capite ultimo, facile sumi potest. Nam in priori loco manifeste ponit illum inter habitus seu virtutes intellectus: Si autem non esset res distincta ab ipsa difficultate intelligendi, propriissime, imo & falso diceretur esse habitum intellectus. In posteriori autem loco apertius sentit esse habitum, non à natura inditum, sed acquisitum, non per discursum, sed per simplices actus ex sola terminorum propositione, & intelligentia comparatos. Et reuera hoc posterius sequitur ex illo priori. Nam si hic habitus non esset facilitas aliqua vsu comparata ad similes actus promptius eliciendos, nulla esse ratio, aut fundamentum, cur existimaretur esse qualitas aliqua distincta ex natura rei à lumine naturali intellectus, seu ab ipsa facultate intelligendi, tum quia ut Aristoteles dixit, tertio de anima, capite quarto, intellectus natura sua est pura potentia in ordine intelligibilem, & tanquam tabula rasa: tum etiam, qui si natura ipsa dedisset totam vim, quæ ex parte potentie necessaria est ad eliciendos hos actus, non tantum quoad substantiam, sed etiam quoad promptitudinem & facilitatem, superuacaneum fuisset multiplicare entitates in ipsa facultate intelligendi, sed ipsa posset & deberet in suamet intrinseca entitate fortior & efficacior constitui, neque esset vllum indicium ad illam distinctionem

entitatum colligendam: Sicut si voluntas natura sua ita est prompta & facilis ad amandum bonum in communi, ut non possit per actus promptior & faciliior reddi, optimum argumentum est, non habere illam promptitudinem per habitum innatum, sed per suamet entitatem. Et similiter visus, quia ex natura sua habet totam inclinationem & efficacitatem, quam ex parte sua habere potest ad eliciendum actum videndi, recte colligimus habere totam illam vim, & inclinationem per intrinsecam facultatem & entitatem suam indiuisibilem, & non per aliquam aliam à natura inditam. Vnde Diuus Thomas, 1. 2. quæstione 51. articulo 1. sentit, hunc habitum non esse naturalem secundum se, sed quoad inchoationem quandam, quia, scilicet, actus per quos acquiritur, non sunt per discursum habiti, sed immediate ab ipso natura lumine profiunt, quamuis in principio & ante habitum non emanent cum tanta promptitudine & facilitate, sicut post acquisitum habitum; de qua re late in secundo Posteriorum disputauimus, & foras in sequentibus non nihil addemus.

Hac ergo sententia supposita, ad secundam difficultatem negatur sequela: Nam Metaphysicæ aliter versatur circa principia prima, quam habitus principiorum: Nam in primis Metaphysicæ non versatur circa prima principia formaliter, ut principia sunt, sed ut sunt aliquo modo conclusiones: At vero habitus versatur formaliter circa principia, ut talia sunt, & veritates immediatæ: Et ideo hic habitus attingit sine discursu, Metaphysicæ vero, mediante aliquo discursu. Hinc rursus habitus principiorum non addit proprie aliquam euidentiam, vel certitudinem assensui principiorum, qui ex sola natura haberi potest, sed addit facilitatem & promptitudinem in exercenda illa euidentia & certitudine: Metaphysicæ vero addit certitudinem & euidentiam, quia nouo modo & per nouum medium facit assentiri eidem veritati. Est autem attendendum, hoc augmentum non esse intentionis, sed extensionis. Primo quidem, quia Metaphysicæ non auget euidentiam, vel certitudinem, imo neque intentionem ipsiusmet assensus, quem elicit habitus principiorum, quia ut dixi, Metaphysicæ nullo modo operatur circa illum assensum, sed circa obiectum seu materiam eius præbet nouum assentiendi modum, per actum utriusque distinctum. Secundo, quia si hos actus inter se cõferamus, reuera non est certior aut euidentior assensus Metaphysicæ, quam assensus habitus principiorum, ut argumentum factum probat, quia semper necesse est, assensum Metaphysicæ in aliquibus primis principiis, ut per se notis, niti. Et hac ratione dicimus Metaphysicam non augere intensiue euidentiam, vel certitudinem circa prima principia, sed extensiuè tantum, nouam eorum euidentiam, & certitudinem præbendo.

XVI.

Qualiter
Metaphysicæ
versatur
circa prima
principia,
qualiter cir-
ca princi-
piorum ha-
bitus.

Circa tertiam difficultatem attingitur alia quæstio, scilicet, quibus modis versetur Metaphysicæ circa prima principia, iuuando & confirmando intellectum in assensu eorum. In qua breuiter dicendum est, doctrinam hanc præstare hoc munus duobus modis in tertia difficultate insinuat. In primis enim tradit & declarat rationem ipsorum terminorum, ex quibus prima principia constant. Quod ferè experientia ipsa patet in discursu huius doctrinæ, tum apud Aristotelem, præsertim libro quinto, septimo, octauo & nono, tum etiam apud alios autores, & ex his, quæ in disputationibus sequentibus dicemus, constat: Traditur enim in hac scientia, quid sit ens, quid substantia, quid accidens, quid totum, quid pars, quid actus, quid potentia, ex quibus terminis, & ex aliis similibus, prima principia constant. Cum enim hæc principia in re non habeant intrinsecum, & quasi forma-

XVII.

Termino-
rum cognitio
ad
le me-

complexa
principia
cognoscenda
maxime
conferat.

le medium, quo illorum extrema connectantur, per se cognoscuntur ex cognitione terminorum: unde nihil magis potest ad eorum cognitionem iuvare, quam scientifica, & evidens notitia terminorum, seu rationem eorum, qualis est illa, quæ in hac scientia traditur. Neque enim verum est, quod in prædicta difficultate tertia sumebatur, scilicet, hoc munus non pertinere ad scientiam, quæ discurrendo & iudicando procedit, sed ad simplicem terminorum apprehensionem: nam licet, per se loquendo, ex parte simplicium rerum & terminorum non requiratur demonstratio: imo neque compositio ad intelligendum, quid unumquodque sit, aut significet, tamen quoad nos sæpe potest hoc demonstrari, præsertim vitando divisione constante ex oppositis membris, & demonstrando quid res non sit (quod frequenter est nobis notius) & inde concludendo quid sit. Sæpe etiam hoc fit, tradendo aliquas descriptiones rationum simplicium, quæ sunt quoad nos notiores, & illis vitando, ut mediis ad demonstrationes efficiendas, quæ ad scientiam humanam acquirendam interdum sufficiunt. Atque hinc tandem intelligitur hunc modum illustrandi prima principia præcipue & immediate exerceri in hac scientia circa illa prima principia, quæ vniuersalissima sunt, & constant terminis abstractioribus, id est, significantibus res aut rationes rerum, quæ sine materia possunt exister: nam, ut diximus, hæc sunt, quæ, per se loquendo, sub obiecto Metaphysicæ continentur, cumque illa sit suprema scientia, per se sufficiens est ad tradendum & explicandum rationes omnium rerum, & terminorum, quæ sub obiecto eius elatunduntur. At vero non ita proxime & immediate descendit ad proxima & particularia principia singularum scientiarum, & ad terminos ex quibus constant, sed solum illa attingit altero ex duobus modis superius explicatis, scilicet, vel quatenus necesse est ad proprias definitiones tradendas, propriosque terminos explicandos, vel quatenus in eis generales rationes, & præsertim transcendentales, includuntur, sine quarum cognitione & adminiculo non potest aliqua ratio, seu quidditas cuiuscunque rei in particulari explicari.

XVIII.

Alter modus, quo hæc scientia versatur circa prima principia, est, demonstrando illa, seu veritatem & certitudinem illorum, quod variis modis præstare potest. Primo dicunt aliqui, Metaphysicam demonstrare principia à priori, non quidem per causam intrinsecam formalem, vel materialem, quia (ut recte probat argumentum factum) in his principiis immediatis, non habet locum tale genus demonstrationis, sed per extrinsecam causam formalem, efficientem & exemplarem: nam quia Metaphysica considerat primas causas, etiam Deum ipsum, qui sicut est prima veritas, ita est causa omnis veritatis, saltem extrinseca omnibus prædictis modis, potest saltem per hanc causam demonstrare veritatem, non tantum primorum principiorum, sed etiam conclusionum. Hic tamen modus demonstrandi rarissime, aut nunquam exercetur in hac doctrina, & si attentius consideretur, vix habere potest locum. Nam in primis, quod attinet ad causam efficientem: hæc non habet locum in vniuersalissimis principiis constantibus ex terminis communibus Deo & creaturis: nam sicut respectu Dei nulla potest dari causa efficiens, ita nec respectu illorum principiorum, quæ in Deo ipso veritatem habent, ut est illud: *Quodlibet est, vel non est, & impossibile est aliquid de eodem affirmare & negare*. Atque hinc etiam constat, hæc principia non posse per causam finalem demonstrari, quia causa finalis est in ordine ad effectum, & operationem, & ideo quæ abstrahunt ab efficiente, abstrahunt etiam à fine. Rursus hinc fieri videtur, etiam illa principia, quæ solis creaturis communia sunt, quatenus sub scientiam cadunt, non posse per

Vniuersalissima principia non possunt per causas demonstrari.

causam efficientem, vel finalem demonstrari, quia, ut sic, abstrahunt ab actuali existentia, & consequenter ab efficientia: nam omnis efficientia est circa rem existentem, seu quæ ad exitum perducitur, ut, verbi gratia: *Omne totum esset maius sua parte*: verum est, omnis efficientia seculæ, & sic de cæteris. Et hinc vltius non videtur hic possibilis probatio per causam exemplarem, tum, quia quod abstrahit ab efficiente causa, abstrahit etiam ab exemplari: nam exemplar est id, ad cuius similitudinem efficiens operatur, & comparatur tanquam ars, vel ratio operandi respectu efficientis intellectualis: si ergo veritas horum principiorum abstrahit ab efficiente, etiam abstrahit ab exemplari causa: tum etiam, quia essentia rerum ut sic, non pendet à causa exemplari: ergo nec veritas primorum principiorum. Antecedens patet, quia homo, verbi gratia, non ideo est animal rationale, quia Deus talem illum cognoscit, seu quia in exemplari diuino talis repræsentatur, sed potius ideo talis cognoscitur, quia ex se postulat talem essentiam.

Sed ad hæc dici potest, hæc principia abstrahere quidem ab efficientia actuali, non tamen ab efficientia possibili, & consequenter non omnino abstrahere à causa efficiente, exemplari, & finali, ut enim infra dicemus, quamuis essentia creaturarum abstrahi possint ab esse, non tamen ab ordine ad esse, sine quo intelligi non potest vera & realis essentia: eadem ergo ratione prima principia communis creatis veris & realibus, etiam si secundum necessarium connexionem abstrahant à tempore & actuali existentia, non tamen ab ordine ad esse, scilicet, quia cum tali connexionem possent existere, & non aliter, & hoc modo possunt etiam habere respectum ad prædictas causas, & per eas demonstrari. Ut, si quis probet omne totum esse maius sua parte, quia ita potest à Deo fieri, & non aliter, vel hominis essentiam esse animal rationale, quia in eo potest à Deo condi, & non in alia. Et similiter ex causa finali potest ostendi, hominem esse animal rationale, quia potest ad Deum cognoscendum, & amandum intui. Vel ex causa exemplari, quia in diuina idea talis repræsentatur: Non enim haberet homo talem essentiam realem, nisi in Deo haberet tale exemplar: nec repugnat sub diuersis rationibus, vtrumque verum esse, scilicet, & Deum cognoscere hominem esse talis essentia, quia reuera talis est, & hominem habere talem essentiam, quia in Deo talem habet ideam.

XIX.

Occurrit obiectio.

Quæ responsio declarat quidem hunc modum demonstrandi non semper esse impossibilem, nec inutilem. Quamquam enim hi modi demonstrandi in singulis primis principiis non omnes locum habeant: nam, quod tria & quatuor sint septem, non est necesse, ut habeat causam finalem, & sic de aliis principiis, in quibus est veritas ex connexionem extremorum, non quidem ordinata ad aliquem finem, quia prædicatum non declarat proprietatem aliquam, vel essentiam subiecti, sed identitatem potius, seu repugnantiam oppositorum, ut patet in hoc: *Quodlibet est, vel non est*, & similibus, in quibus dicti modi demonstrandi per causas extrinsecas locum non habent. Nihilominus tamen ad multa principia applicari possunt, præsertim illa demonstratio, quæ est per causam finalem: nam essentia rerum, & proprietates causam finalem habent, per quam possunt demonstrari, si talis causa aliunde per se notata sit, vel per aliud notius principium ostendi possit: hoc enim in omni demonstratione necessarium est.

XX.

Addo vero vltius, sæpe hoc probationis genus excedere vim naturalis luminis intellectus humani, & pertinere potius ad Metaphysicam diuinam (ut sic dicam) vel supernaturalem, quam naturalem. Nam exemplaria diuina, nisi in seipsis videantur, esse non

XXI.

Per efficientem finem & exemplar primum demonstratio non potest naturalis luminis, non

non possunt ratio aut medium cognoscendi aliquam veritatem: non possunt autem in seipsis videri per Metaphysicam naturalem, imo non potest hæc scientia ostendere, Deum habere hæc, vel illa exemplaria rerum, nisi à posteriori ex rebus ipsis, sicut ex artifice habuerit. Atque eadem ratio est de causa efficiente prima: quamdiu enim non agnoscimus virtutem Dei in se, non possumus ex illa cognoscere, quales possint ab ea res fieri, sed potius ex rebus factis virtutem Dei inuestigamus, quamuis, cognita virtute Dei ex quibusdam effectibus, possit per illam demonstrari, quid in aliis facere possit. Et similiter ex perfectione & efficientia eius possumus inuestigare finem & perfectionem operum eius, ut quod ad eum spectet omnia propter se condere, vel perfectum facere vniuersum. Ex quo possumus ulterius colligere, quas naturas rebus cognitis tribuerit, quem philosophandi modum attigit Aristoteles lib. 12. Metaphysicæ in fine.

XXII. *Demonstratio per deductionem ad impossibile* Præter hos demonstrandi modos, qui parum sunt vltati, est alius per deductionem ad impossibile, & hoc modo ostenduntur omnia principia per deductionem ad illud: *Impossibile est de eodem simul idem affirmare & negare*: Et quia hoc est generalissimum principium huius doctrinæ proprium, ideo huiusmodi demonstrandi genus ad hanc sapientiam spectat: de illo autem principio & vsu eius dicturi sumus plura inferius disp. 3. Denique ad augendam hanc certitudinem circa prima principia, plurimum conferre potest consideratio ipsius luminis intellectualis, quo ipsa principia prima manifestantur, & reflexio circa illud, & reductio ad fontem unde dimanat, scilicet, ipsum diuinum lumen. Sic enim recte colligimus prima principia, vera esse, quia ipso naturali lumine immediate, & per se vera ostenduntur, quia in huiusmodi modo assentiendi non potest hoc lumen decipi, aut ad falsum inclinare, quia est participatio diuini luminis in suo genere & ordine perfecta. Unde est illud Psalm. 4. *Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Vnde Aristoteles in principio scientiæ de anima, illam scientiam iudicant esse valde certam, quia lumen ipsum intellectuale contempletur, in quo hæc sapientia illam scientiam superat: nam altiori modo considerat vim, & perfectionem huius luminis secundum se, quatenus secundum esse abstrahit à materia, & quatenus certitudinem & infallibilitatem diuini luminis participat.

Dices huiusmodi ostensionem primorum principiorum non esse à priori, sed à posteriori tantum: non enim hæc principia vera sunt, quia per infallibile lumen cognoscuntur, sed potius, quia vera & immediata, ideo per tale lumen manifestantur. Respondendo, concedendo hanc probationem non esse à priori, si veritas principiorum in esse rei (ut ita dicam) consideretur, potest tamen aliquo modo dici à priori in ratione cognoscibilis seu euidentis & certi: recte enim à priori ostenditur, aliquam propositionem esse certam, quia à Deo reuelatur, vel esse euidentem, quia demonstratione probatur: Sic ergo ostendi potest, hæc principia esse euidentissima, quia ipso lumine naturali immediate manifestantur: Atque hæc probatio & reflexio maxime confert ad confirmandum intellectum, eiusque certitudinem augendam, scilicet ex parte Subiecti, in assensu principiorum.

XXIII. *Illatio.* Ex his ergo satis declaratum est, quomodo prima principia contineantur sub Obiecto seu materia circa quam hæc scientia versatur, quodque munus circa illa exerceat. Atque obiter colligi etiam potest, hoc quidem esse verum de primis & vniuersalissimis principis, non de illis solis, ut Soncinas & Iauellus & nonnulli alii voluerunt: quia licet circa priora principia, per se loquendo, immediatius versetur

hæc doctrina, & pluribus modis illa demonstret, ut ex dictis patet, tamen etiam ad alia se extendit, quia nonnulli ex prædictis modis generales & communes omnibus sunt. Et ideo Aristoteles absolute de omnibus locutus est, dicens, Metaphysicam demonstrare principia omnium scientiarum, ut patet ex Procemio, cap. 1. & 2. & ex lib. 4. Metaph. tex. 7. & ex 1. Posterior. cap. 7. & ex 1. Topic. cap. 2. & 1. Physicor. capit. 2. ubi ait si quis neget prima principia Geometriæ, non pertinere ad Geometriam illa probare, sed ad primum Philosophum. Estque aperta sententia Diui Thomæ 1. 2. quæst. 57. art. 2. præsertim ad 1. & secundum. Et rationem facile ex dictis ostendi, nam modi ostendendi prima principia, etiam in particularibus & propriis principis aliarum scientiarum locum habent. Imo addit D. Thomas, citato loco ad hanc scientiam non solum pertinere confirmare intellectum in assensu principiorum, sed etiam conclusionum, quod intelligi potest remote & mediate, quia confirmando principia, virtute etiam confirmat conclusiones: vel materialiter tantum (ut sic dicam) quia interdum per altiores causas potest sapientia ostendere conclusiones, quæ per alia media inferiora in aliis scientiis demonstrantur.

Non esse munus Metaphysicæ tradere instrumenta sciendi.

Sunt qui existiment, munus hoc etiam ad Metaphysicam pertinere. Nam licet Dialecticus definire doceat, diuidere, &c. non tamen potest ex propriis principis huiusmodi instrumenta declarare, eorumque rationem reddere, sed solum quoad quæstionem an sint, huiusmodi instrumenta tradere & exponere: ad Metaphysicum autem spectare de illis differere, eorum primas radices & causas declarando. Quod de singulis ita exponi potest: nam definitio declarat essentiam rei, rationem essentiae declarare ad Metaphysicam pertinet: Ergo & perfectam rationem definitionis tradere, munus est Metaphysicæ. Rursus diuisio declarat rerum distinctionem: sed de rerum distinctionibus agere munus est Metaphysicæ: ergo & rationem diuisionis explicare ad eam pertinet. Ad hæc, omnis vis argumentationis, si formam eius spectemus, consistit in altero ex his principis: *Quæ sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se. Non potest idem simul de eodem affirmari, & negari*: Sed hæc principia sunt propria Metaphysicæ scientiæ, ad quam pertinet tractare de eodem, & diuerso, & de ente, & non ente, quæ per affirmationem & negationem explicantur: ergo ex hoc etiam capite pertinet ad Metaphysicum, instrumentum sciendi tradere. Tandem scientia est spiritalis qualitas: ergo ut sic comprehenditur sub Metaphysicæ obiecto: ergo eadem ratione pertinet ad Metaphysicam tradere rationem acquirendi scientiam, & declarare quibus modis aut instrumentis acquiratur: nam agere de fine & mediis, eiusdem est doctrinæ: omnia autem hæc ad scientiam tanquam ad finem ordinantur.

Sed hæc sententia, nisi amplius declaretur, confundit Metaphysicam cum Dialecticâ, nam Dialectica proprium munus est, sciendi modum tradere, quod non aliter facit, nisi docendo instrumenta sciendi, & eorum vim & proprietates demonstrando. Quocirca, ut, quid veritas rei habeat, exponamus, & vniuersæ scientiæ suum proprium munus tribuamus, aduertendum est, hæc instrumenta sciendi proprie & formaliter inueniri in cogitationibus mentis, seu internis actibus intellectus, fundari vero in rebus, vocibus autem explicari. Scientia enim in actu quodam intellectu consistit, vel in habitu, iuxta diuersas acceptiones scientiæ, actualis scilicet & habitualis: & ideo necesse est, ut propria sciendi instrumenta in ipso intellectu, & in actibus ipsius po-

XXIV. *Aliquorum sententia.*

XXV. *Reprobatur.*

fira finte: nam, quia homo per difcurfum ſcientiam
acquirere, & ad difcurfum perficiendum alijs prioribus
operationibus, ſeu conceptionibus rerum indiget,
ideo huiusmodi conceptiones mentis ita diſpoſi-
tæ & ordinatæ, vt ad ſcientiam acquirendam per ſe
ac directe conferant, dicuntur instrumenta ſcendi,
ſunt ergo huiusmodi instrumenta formaliter in o-
perationibus mentis. Quia ergo mentis operationes
vt rectæ ſint & veræ, eſſe debent rebus ipsis proportionatæ,
& commenſuratæ, ideo neceſſe eſt vt huius-
modi instrumenta aliquo modo in rebus ipsis fun-
dantur: explicantur autem vocibus, quæ à natura
datæ ſunt ad exprimendam animi ſenſa, iuxta illud
Ariſtotelis i. Periherm. Sunt autem ea quæ uoce, earum,
quæ ſunt in animæ, paſſionum notæ: & illud Cic. i. de
Orat. Hoc uero præſtamus ſerui, quod loquimur inter nos, &
quod exprimere dicendo ſenſa poſſumus.

XXVI.
Vera in hoc
sententia.

*Dialectica
est, an, &
quid sint sci-
endi instru-
menta, tra-
ctare.*

Si ergo dicendum est non pertinere ad Metaphysicum directe tradere instrumenta sciendi, & modum ac dispositionem eorum docere, quam in conceptibus mentis habere debent, vt apta sint ad scientiam generandam. Probatur argumento suprà infinnato, quia hoc spectat ad munus Dialecticæ: qua ratione dixit Aristoteles 2. lib. Metaphys. c. 3. *Abiudum eff. scientiam simul & modum scientia quæ erit*. Quibus verbis docere voluit (vt omnes expofitores tradunt) Dialecticam ante alias scientias, præsertim ante Metaphysicam esse acquirendam, eo quod ad illam spectat modum sciendi tradere: quod nihil aliud est, quam instrumenta sciendi docere, modumq; aperire tractandi & probandi res scientiæ accommodatum. Neque est verum Dialecticam solum perfuntorie, & quoad an est (vt vocant) hæc explicare, tum quia experimento constat, non solum tradere Dialecticam leges recte definiendi, argumentandi aut demonstrandi, sed etiam rationes harum rerum: nam etiam a priori demonstrat, cur recta definitio & argumentatio tales conditiones & proprietates requirant, & familia: tum etiam quia alias non satis esset Dialectica ad scientiam acquirendam, sed oporteret etiam Metaphysicam præmittere, quod est plane falsum, & contra omnium sensum & vsum. Sequela patet, quia nunquam acquiritur vera scientia, nisi quis sciât se scire: nam scientia esse debet perfectum intellectualem lumen, quod seipsum manifestat, alioqui non erit omnino euidentis: non potest autem scire, quod sua cognitio est vera scientia, nisi sciât suam ratiocinationem esse veram demonstrationem, quod scire non potest, nisi sciât quid sit vera demonstratio, & cur talibus principiis, talique forma ratiocinandi constare debeat. Si ergo Dialectica horum omnium rationem non redderet, sed potius fidem quandam illorum postularer, non posset ad veram scientiam acquirendam deferuire, aut esse sufficiens. Et confirmatur, quia demonstratio non est aptum instrumentum sciendi, nisi cognita vt demonstratio, id est, vt ratiocinatio necessario concludens ex principiis certis & euidentibus. Nam si quis conficiat rationem quæ in se fit demonstratio, ab ipso autem non cognoscatur, sed existimetur ratio probabilis, vel procedens solum ex certis, non vero euidentibus, in silo non generabit veram scientiam, quia talis demonstratio sic proposita, vel est ineptum instrumentum, vel non satis applicatum ad talem effectum. Vnde Dialectica ita tradit modum sciendi vt scientie illum doceat: propter quod, qui recte de illa sentiunt, non tantum sciendi modum, sed etiam veram scientiam illam esse existimant: hoc igitur munus ad Dialecticam proprie & per se spectat, & non ad Metaphysicam.

XXVII.
Conjectarij

Atque hinc etiam fit eiusdem Dialecticæ, & non
 Meraphificæ esse huiusmodi instrumenta tradere
 seu dirigere, prout vocibus exprimi, aut confici pos-
 sunt (sub vocibus autem scripta complectimur, quia
 quoad hoc solum materialiter differunt) imo nec

Dialectica ipsa directe & ex instituto circa hæc versatur vt circa proprium obiectum & materia suam sed ex consequenti, & quasi ex quadam concomitantia hoc præstat. Cū enim voces à conceptibus oriuntur, dum Dialectica conceptus dirigit & ordinat, consequenter docet quibus verbis, seu qua verborum forma exprimendi sint, vt vim habeant suadendi ac demonstrandi, quod totum & per se clarum est, & ex ipso Dialectica vsu perspicuum.

Addendum vero est, quatenus hæc instrumenta sciendi in rebus ipsis fundantur, eorum scientiam & cognitionem plurimum perfici per Scientiam Metaphysicam, ita ut quod circa omnes scientias & principia earum Metaphysicam præstare diximus, peculiari quadam ratione circa Dialecticam eiusque munera locum habeat. Hoc probat ratio dubitandi in principio posita, & declaratur in hunc modum. Nam peculiariter pertinet ad Metaphysicam cognitio essentia, & quidditas ut sic definitio autem cuius rationem ac formam Dialectica tradit, si sit perfecta, explicat rei essentiam & quidditatem, & ideo dum Metaphysica tradit quid sit vniuscuiusque rei essentia & quidditas, plurimum confert ad perfectum definiendi modum. Præsertim quia non solum tradit Metaphysica rationem essentia in communi, sed etiam intra suam abstractionem varios essentiarum gradus ac modos declarat: ex quibus maxime pendet cognoscere, quibus partibus definitiones rerum constare debeant, aut quem modum definiendi in distinctis rebus (verbi gratia, in substantia, vel accidenti, & in re simpliciter, aut composita) tenere oporteat. Sic igitur Metaphysica plurimum perficit definiendi artem, quamvis directe & ex initituro illam non tradat. Simili modo cōtingit circa aliud instrumentum sciendi, quod est diuisio, cuius leges & conditiones tradit Dialectica: illa vero omnes fundantur in rerum distinctione seu oppositione: agere vero de varijs distinctionibus rerum ad Metaphysicam pertinet: nam idem & diuersum ad proprietates entis reducitur, sicut vnum & multa: & ideo, dum Metaphysica distinctiones varias rerum exacte declarat, artem etiam diuidendi illustrat. De argumentatione autem seu demonstratione non videtur huiusmodi ratio, quia non fundatur proxime in essentia, vel aliqua proprietate entis, sicut definitio, & diuisio: nihilominus alia via, etiam in hoc munere, Metaphysica Dialecticam iuuat, tam ex parte materiae, quā ex parte formæ. Ex parte quidem materiae, quia dum Metaphysica fere omnium entium rationes distinguit ac separat, & generatim declarat quid sit res in essentia, quid etiam proprietates: quid res, quid vero modus, materiam subministrat demonstrandi, & argumentandi, seu potius exacte declarat qualia esse debeant tam extrema, quam media demonstrationis. Et parte vero formæ, quia hæc doctrina exacte declarat & offendit omnia principia, in quibus omnis recta forma argumentandi nititur: ut sunt illa, *Quæ sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se. Non possunt idem de eodem simul affirmari & negari*, & similia.

Ad rationes dubitandi in principio positas facilis est responso ex dictis. Ad primam de definitione respondetur; Metaphysicum quidem declarare in communi, quid sit essentia, & qualis etiam sit, simplex, ac composita; intra sui obiecti latitudinem, suamq; abstractionem: Dialecticum autem tractare de modo quo à nobis concipienda est & declaranda distincte per definitionem, rei essentia & natura, seu ex quibus conceptibus aut vocibus componenda sit definitio, quasve proprietates habere debeat, ut apta sit. hæc autem munera distincta sunt, quamvis sese mutuo iuuent: nam Dialectica iuuat Metaphysicam, sicut modus sciendi scientiam: Metaphysica autem iuuat Dialecticam tanquam generalis scientia, quæ proximè & exacte de rebus disserit, quas Dialectica, vel supponit, vel solummōte attingit.

Atque

XXVIII.
Metaphysi-
ca plurimū
illustrat sci-
endi instrū-
mentis.

XXIX.
Rationes pro
opposita sen-
sentia sol-
uuntur.

Atque eadem vere responsio appellanda est ad alteram partem ex diuisione, nam Metaphysica tractat de distinctionibus rerum, prout in rebus ipsis sunt: Dialectica vero de modo concipiendi & explicandi partitiones rerum. Similiter ad tertium membrum de argumentatione dicendum est, quod licet Metaphysica aliquo modo demonstret illa principia, eaque reducat ad illud vniuersalisimum, *Quodlibet est vel non est*, seu, *Impossibile est idem simul esse, & non esse*, tamen etiam Dialectica supponit simile principium, ut per se notum, id est, non posse idem de eodem affirmari & negari: ad quod fere omnem vim & formam recte argumentationis reducit, ut illius proprietates, & conditiones demonstret.

XXX.

Scientia tra-
ctatio ad
quorū scien-
tiam perti-
nent.

Ad vltimum membrum de scientia respondetur, considerationem scientiæ, prout est quædam spiritalis qualitas mentis, & habitus, vel operatio eius talis conditionis & naturæ, multiplicem esse posse. Vna est mere speculatiua, qua contemplamur quid sit talis res, & quas proprietates habeat: & hæc consideratio, vel pertinet ad eam partem Philosophiæ naturalis, quæ de anima rationali tractat, si de humana tantum scientia: quæ non est sine phantasia, sit fermo: vel, si abstracte & absolute loquamur de scientia, pertinebit ad Metaphysicam, nam est res vel proprietas abstrahens à materia secundum esse. Alia consideratio scientiæ est quasi practica, & artificiosa, quæ non est de habitibus, sed de actibus scientiæ: nam ars circa operationes versatur: & solum habet locum hæc consideratio in humana scientia, quæ per compositionem & discursum perficitur, ars enim non versatur circa simplicia, sed circa composita: nam scopus artis est dirigere compositionem aliquam, vel concitum: unde forma artificiosa ex debita proportionem & compositionem partium seu rerum simplicium confurgit: hæc ergo scientiæ directio & consideratio ad Dialecticam spectat, quæ est ars sciendi, non ad Metaphysicam. Ut autem Dialectica hoc munus exercere possit, non oportet quod exacte speculetur totam naturam & essentiam illius qualitatis quæ est scientia, sed satis est, quod supponat esse operationem mentis, & aliquas eius proprietates tradat, quas ad veritatem exacte & sine errore manifestandam requirit, ut quod sit euidens, certa, & similes. Atque hæc cognitio scientiæ traditur à Dialectico, ut constat ex libris Posteriorum; eaque sufficit Dialectico; ut ad eam tamquam ad finem suam artem & sciendi methodum dirigat. Alia denique consideratio scientiæ potest dici moralis, quatenus usus, vel exercitium scientiæ potest esse laude, vel reprehensione dignum: quod munus ad moralem Philosophiam, vel prudentiam spectat.

SECTIO V.

Verum Metaphysica sit perfectissima scientia speculatiua, veraque sapientia.

I. Explicando causam finalem & utilitatem huius scientiæ, simul effectum eius declarauimus: nam tota eius utilitas in operatione & effectu eius posita est: reliquum ergo est, ut de illius attributis pauca dicamus, quæ ex materia subiecta, & ex fine illius facile colligi poterunt.

II.

Prima con-
clusio.

Dico primò Metaphysicam scientiam esse speculatiuam omnium perfectissimam. Ita docet Arist. lib. 1. c. 2. & lib. 2. c. 1. & lib. 3. c. 2. & omnes interpretes. Estque satis probata hæc assertio ex dictis. Nam scet. præced. ostendimus, finem huius scientiæ esse veritatis cognitionem, & ex se in ea sistere: scientia autem ex hoc fine vocatur speculatiua, ut Arist. lib. 6. docet, & inferius suo loco tractabitur. In Sect. autem primâ ostensum est obiectum huius scientiæ esse nobilissimum, tam in esse obiecti, propter summam abstra-

ctionem, quam in esse rei propter nobilissima entia, quæ comprehendit. Omnis autem scientia habet nobilitatem suam ex obiecto suo: est ergo hæc scientia speculatiua, omnium præstantissima.

Interrogabit autem fortasse aliquis, an hæc scientia pure speculatiua sit, vel etiam practica: ut enim nunc suppono, non repugnat eandem scientiam vel cognitionem simul eminenti ratione speculatiuam esse & practicam: id enim Theologi attribuunt scientiæ diuinæ, non tantum ut in ipso Deo est, sed etiam ut participatur à nobis, vel per visionem clarā, vel per obscuram Theologiam & fidem: ergo etiam in scientiis acquisitis & naturalibus esse poterit aliqua, quæ hanc eminentiam participet, simulque sit speculatiua & practica. Quod si alicui maxime huic doctrinæ conuenire debet. Primò, quia est suprema omnium scientiarum, omnibusque imperat, prout in præmio Aristoteles dixit. Deinde quæ naturalem Dei cognitionem dirigitur, atque adeo ex ea parte practica est. Et declaratur in hunc modum, nam hæc scientia demonstrat attributa diuina quæ naturæ lumine demonstrari possunt, inter quæ sunt esse summe bonum, esse vltimum finem omnium, esse primam veritatem: ergo hæc omnia demonstrat hæc scientia: ergo etiam demonstrabit Deum esse super omnia diligendum, quia hoc debetur ei quatenus summe bonus; & vltimus finis est. Rursus demonstrat hæc scientia Deum habere omnium prouidentiam: esseque sapientissimum & iustissimum: ergo consequenter etiam docebit eum esse timendum, & illi esse fidendum & similia: quæ omnia ad mores & praxim spectant. Denique non alia ratione Theologia infusa merito existimatur eminenter practica, & speculatiua, nisi quia sub altiori lumine considerat in Deo illam rationem finis vltimi, consequendi per media moralia & practica: ergo idem erit de naturali Metaphys. ut sub inferiori lumine procedit, seruata proportionem.

Nihilominus dicendum est, doctrinam hanc nihil habere practicæ scientiæ, sed tantum esse contemplaticem. Ita sumitur ex Aristotele, & alijs expostoribus, nam licet expresse non attingant hanc questionem, tamen dum simpliciter docent, hanc scientiam esse speculatiuam, & aut tacent de practica, aut certe id negant, plane sentiunt esse pure speculatiuam. Accedit quod Aristoteles in libris Ethicorum ex professo disputauit de beatitudine hominis tantquam de prima regula moralium actionum: Beatitudo autem hominis consistit in Deo ut est finis vltimus omnium, & singulari modo creaturæ rationalis, illa ergo consideratio non spectat ad Metaphysicam: ergo nulla alia consideratio superest, sub qua possit hæc doctrina esse practica. Quia si est practica, maxime moralis: nam per se notum est, non esse factiuam seu directiuam operationum artis, imo nec actionum intellectualium, ut præcedente sectione dictum est; moralis autem non est, quia consideratio vltimi finis in ordine ad mores non est munus eius, sed moralis Philosophiæ, ut dictum est.

Ratio autem à priori reddi potest ex differentia inter supernaturalem Theologiam, & hanc naturalem: quæ ex differentia luminis, sub quo vtrique procedit, sumenda est. Illa enim procedit sub lumine diuinæ reuelationis fidei, quatenus mediate ac per discursum applicatur ad conclusiones in principijs fidei contentas: fides autem non solum reuelat Deum ut finem vltimum omnium, sed etiam specialiter docet in eo consistere hominis Beatitudinem: ac proinde non solum reuelat fides veritates speculatiuas circa Deum, sed etiam practicas: imo etiam fere omnia prima principia morum reuelat:

& ea-

III.

Quæstio
cula.

IV.

Responsio.

V.

Chr. Thilo-
gus specu-
latiua & pra-
ctica, Meta-
physicam
non specu-
latiua.